

XXIII JORNADES DE LA SAC: SIMEÓN DE GUINDA Y APEZTEGUI, EL COPRÍNCIP DESCONEGUT

Les darreres hores del Bisbe Simeón de Guinda

Robert Lizarte i
Fernàndez
Divulgador històric i
etnògraf
robertlizarte@gmail.com

P
apers
de recerca
històrica
11

Quim Valera i Barros
Historiador i divulgador del
patrimoni cultural, màster en
Història Antiga del Mediterrani
quimvalera@gmail.com

Cenotafi del Bisbe
Simeón de Guinda
(Museu Diocesà d'Urgell)

Resum

Les darreres hores del Bisbe Simeón de Guinda

Simeón de Guinda y Apeztegui, va esdevenir una figura transcendental per la pervivència de les peculiaritats del nostre país. De Guinda té un altre lligam molt estret amb Andorra. Ha estat l'únic Copríncep que ha mort al país, concretament a Sant Julià de Lòria, l'estiu del 1737.

Resumen

Las últimas horas del Obispo Simeón de Guinda

Simeón de Guinda y Apeztegui, se convirtió en una figura transcendental por la pervivencia de las peculiaridades de nuestro país. De Guinda tiene otro vínculo muy estrecho con Andorra. Ha sido el único Copríncipe que ha muerto en el país, concretamente en Sant Julià de Lòria, en el verano de 1737.

Résumé

Les dernières heures de l'évêque Siméon de Guinda

Siméon de Guinda y Apeztegui, est devenu une figure transcendante pour la survie des particularités de notre pays. De Guinda a un autre lien très étroit avec Andorre. Il fut le seul coprinced à mourir dans le pays, plus précisément à Sant Julià de Lòria, au cours de l'été 1737.

Abstract

The last hours of Bishop Simeón de Guinda

Simeón de Guinda y Apeztegui, became a transcendental figure for the survival of the peculiarities of our country. De Guinda has another very close link with Andorra. He was the only Copríncipe who died inside the country, precisely in Sant Julià de Lòria, during the summer of 1737.

Introducció

Simeón de Guinda y Apeztegui, Bisbe d'Urgell i Príncep d'Andorra, va esdevenir una figura transcendental per la pervivència de les peculiaritats del nostre país. A ell li devem el fet que Andorra sigui avui un estat lliure i sobirà, pel fet de que va oposar-se de forma ferma a que fóssim fagocitats pel regne d'Espanya, en virtut dels Decrets de Nova Planta de l'any 1716.

De Guinda té un altre lligam molt estret amb Andorra. Ha estat l'únic Copríncep que ha mort al país, concretament a Sant Julià de Lòria, l'estiu de l'any 1737. En el present article exposarem les novetats que vàrem descobrir, fruit de la recerca històrica, l'estiu del 2021, que hem pogut exposar amb goig en les jornades dedicades a tal il·lustre personatge, dutes a terme el passat 21 de maig del 2022 al Centre de Congressos de Sant Julià de Lòria.

Una recuperació històrica merescuda, el naixement d'un col·lectiu

Andorra és un país originat per un esdevenir històric des de temps ancestrals, tant en les seves peculiaritats pròpies com en les seves relacions amb els seus veïns pirinencs. Som fills i dipositaris d'aquest llegat immemorial, per tant tenim l'obligació de mantenir-lo i transmetre'l a les generacions futures.

Sota aquesta premissa, un grup d'andorrans i pirinencs, vam elevar al públic un Manifest el 14 de juny del 2021. Aquest, el signen una trentena d'historiadors i divulgadors del patrimoni, i consta de cinc punts, en què es conjuren per incentivar activitats de recerca i divulgació sobre la figura del Bisbe Simeón, "atesa la seva importància cabdal", que resumim a continuació:

"Restituir-lo en el lloc clau que mereix en la memòria popular. A tal fi, es proposen accions com incloure'l a la nomenclatura d'espais públics, és a dir dedicar-li carrers, vies o places, com altres personalitats públiques, bisbes inclosos, amb mèrits menys evidents, així com dedicar-li algun monument, "significar" la seva tomba, i prestar-li atenció especial als textos docents, on amb prou feines mereix una nota a peu de pàgina. Els impulsors del Manifest han reclamat la implicació de les institucions nacionals, així com del bisbat d'Urgell".

En resum, posar fi a la *damnatio memoriae* patida fins ara, de forma incomprendible, per un personatge tant important per la nostra història. Des de la signatura del manifest, el col·lectiu de Guinda estem posant tots els mitjans per restablir la seva figura on li correspon.

Simeón de Guinda, el personatge i la seva transcendència

Simeón de Guinda y Apeztegui, pirinenc, navarrès del poble d'Espartza, a la vall de Salazar, Bisbe d'Urgell i Príncep d'Andorra, va jugar un paper fonamental perquè Andorra no fos fagocitada pel Regne d'Espanya, un cop executats els Decrets de Nova Planta, promulgats per Felip V, l'any 1716.

Neix l'any 1660. Aquest antic regne ha estat, i és, un exemple de la perdurabilitat de les seves institucions ancestrals, per tant, De Guinda tenia ben assolida una cultura foral des del bressol.

Els Guinda i els Apeztegui eren famílies molt importants de la Vall de Salazar (Zaraitzu), en ple Pirineu de l'antic regne navarrès. Va ser educat a Pamplona on va doctorar-se en Teologia. Nomenat Canonge de Roncesvalles, i posteriorment, abat de Sant Isidor de Lleó. Ambdós centres religiosos estaven lligats des d'antic a la reialesa, essent escollit com a lloc de sepultura de reis navarresos i lleonesos.

El 30 d'octubre del 1713 va ser proposat com a Bisbe d'Urgell a Felip V d'Espanya. El seu valedor va ser el pare jesuïta Robinet, confessor personal del primer rei Borbó espanyol. Accedeix al càrrec el 17 de setembre del 1714, sis dies després de la caiguda de Barcelona.

Per tant, va tenir una carrera eclesiàstica molt important, esdevenint un ferm defensor dels drets de l'Església, tant en el terreny espiritual com en el terrenal, en un moment on encara imperaven els postulats de l'antic règim. També tenia una claríssima visió pirinenca pel que fa a la defensa dels drets comunitaris, en contraposició als postulats més individualistes, propis del nou règim que s'instaurava a Espanya.

Tots aquests factors devien ser molt decisius en el paper que va jugar amb Andorra: Va defensar i aconseguir que el nostre país mantingués el seu estatus de Co-senyeria, per tant, que avui siguem un Estat de ple dret i independent. Com bé remarca el reverend Antoni Puig: "*Estimave molt als andorrans*".¹

Li va jugar a favor que l'altre Copríncep, el rei de França, no hi van posar cap impediment, tot i ser família del rei d'Espanya. El Capità General de Catalunya va tenir que desistir per ordre de la Cort de Madrid.²

Fundà l'any 1722 el convent de l'Ensenyança de la Seu d'Urgell per educar a les nenes del bisbat i Andorra. També, el 1724 va fer editar el catecisme adaptant el llatí i el català. També va aconseguir que el col·legi dels jesuïtes de la Seu no fos tancat, al·legant pobresa i aïllament, tal i com així era. En ambdós casos, va contravenir tota la legislació borbònica pel que fa a la nostra llengua, i el

1. *Polítar Andorrà*, Llibre 5, p. 430.

2. *BUYREU*: 2012, p. 18-30.

decret de centralització docent, vers la recent creada Universitat de Cervera. Pel que fa al culte, va aconseguir que el de Sant Ermengol fos acceptat a tots el regnes hispànics.

La mort i enterrament del Bisbe, novetats historiogràfiques

Va ser precisament en el decurs de la preparació dels diferents actes per reivindicar, i posar al personatge al lloc que en justícia li correspon a la història, on vam tenir l'immens goig de fer una troballa que restava oculta fins aquell moment en l'antic llibre d'òbits de l'església parroquial de Sant Julià de Lòria, amb la complicitat necessària de mossèn Pepe Chisvert, rector de la mateixa. Seguint la intuïció òbvia que si el Bisbe, com ja es coneixia, havia traspasat el 27 d'agost del 1737 a la parròquia laurediana,³ volíem saber si es conservava la partida de defunció, i en cas afirmatiu, si ens aportava més informació d'aquell històric moment. La recerca va donar el seu fruit. Vam efectuar la troballa a l'arxiu parroquial dins del volum I, "Llibre de baptismes, confirmacions, matrimonis i

defuncions" concretament al llibre cinquè, que enumera els òbits parroquials, des del 7 de febrer del 1670, on apareix la primera difunta, Magdalena Beringuer, fins al 6 de setembre del 1745, on apareix la darrera finada, Anna Maria Batalla.

El 27 d'agost del 1737, apareix la següent citació literal: *"Als vintiset de Agost mil set sens trenta set als set ores y mitja del mati, mori lo Ilm. Sr Dn Simeon de Guinda y Apeztegui Bisbe de Urgell. Rebe los sagraments se li digue una missa solemne de requiem en la iglesia parroquial de Snt Julia. Mori en casa de la Vicaria perpetua en Sant Julia de Loria Valls de Andorra."*

El document ens assenyala diferents dades, que fins al moment de la nostra recerca, ens eren desconegudes, com el lloc exacte i l'hora de la seva mort. Per tant, ens permet reconstruir de forma fidedigna les darreres hores del nostre il·lustre mitrat.

El document també detalla que el Bisbe es trobava en visita pastoral als lauredians. No es va trobar bé per la nit, i va demanar l'administració dels últims sagraments.⁴

▶ Llibre d'òbits de Sant Julià de Lòria, pàgina on apareix l'acta de defunció del Bisbe de Guinda

3. Polítar Andorrà, Llibre 5, p. 430.

4. Polítar Andorrà, Llibre 5, p. 430.

Finalment moriria a la casa de la vicaria perpètua, actualment la rectoria laurediana, cap a les 7.30 h del matí, esdevenint aquesta mort com l'única d'un Copríncep a casa nostra.⁵

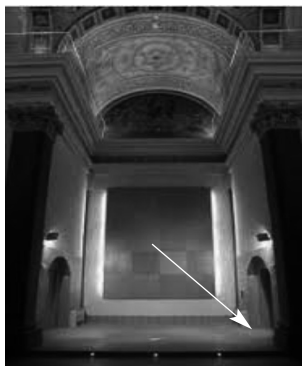
Sabem també per aquest document, redescobert dos-cents vuitanta quatre anys després, que la primera missa funeral es va celebrar a la mateixa església parroquial de sant Julià i sant Germà, a escassos metres del lloc on va morir.

El Bisbe va ser enterrat a la cripta de l'església de la Immaculada de la Seu d'Urgell, convent que ell mateix havia fundat per l'educació de les nenes del Bisbat, l'any 1722.

Sabem el lloc exacte on va ser sepultat, al costat de l'altar major. Podem corroborar-ho en una font escrita pràcticament coetània: el *Polítar Andorrà*.⁶

El Rector de les Caldes, (actualment Escaldes-Engordany) Antoni Puig ho descriu amb una exactitud meridiana, i cal recordar que devia conèixer testimonis directes dels fets, atès que va escriure la seva obra vint-i-set anys després de la mort del bisbe de Guinda:

“Sentint-se desganat, al baixar de visitar lo lloch d’Arcavell per anar a la vila de Sant Julià de dites Valls se posà a lo llit, y morí lo dia 27 de agost de 1737. Després de dos dies de sa mort fou son cos embalsamat y portat en la sepultura que tenie disposada en lo convent de les monges de la Ensenyansa , a la dreta de l’altar major de qui se’l mire. Fou acompanyat allí per los eclesiàstichs de les Valls y per

Església de la Immaculada, probable ubicació de la tomba de Don Simeón
Fotografia: Jordi Pasques

los principals de son Concell General endolats, y cavalcadures endolades, portan atxes enceses en les mans fins al firal de la Seu, haon, desmuntats, acompanyaren el cadàver a la Iglesia referida”

Polítar Andorrà, Llibre 5, p. 430-431.

També disposem d'una font oral, transmesa de generació en generació entre les monges del convent i que ens va arribar de forma directa, mitjançant el testimoni de les monges Trinitat Sarraima i Maria Antònia Travé, que fa molts anys ens van ensenyar la ubicació exacta de la tomba, del que elles anomenaven el pare fundador. Aquesta font oral, i la descripció que fa mossèn Antoni Puig, coincideixen ambdues amb total exactitud: El Bisbe va ser enterrat sota l'arcada que hi ha al costat de l'altar major, al mur de l'epístola de l'església de la Immaculada.

La mare Sarraima, malauradament traspasada fa uns anys, també ens va explicar una anècdota ocorreguda durant la destrucció del mobiliari de l'església per part d'un grup d'anarquistes en el decurs de la Guerra Civil espanyola. Semblaria ser que aquests iconoclastes van obrir la tomba del Bisbe, i en el moment de profanar el cadàver, algú del grup va tenir el seny d'aturar-los, deixant els ossos al mateix lloc.

Sobre la tomba es va col·locar un cenotafi, que va salvar-se dels estralls iconoclastes de la Guerra Civil espanyola, i que les monges guardaren curosament fins que van abandonar el convent, fa un parell de dècades. Actualment està exposat a la capella de la Pietat del conjunt museístic catedralici.

Demanada informació a fonts del Bisbat sobre el destí de les despulles del Bisbe, després de l'exclaustració del convent fa pocs anys, se'ns indicà que van ser traslladades a la cripta de la catedral, on romandrien ara. Ara bé, aquí

5. Llibre de baptismes, confirmacions, matrimonis i defuncions de l'església parroquial de Sant Julià de Lòria, Volum I, Part cinquena.

6 Llibre 5, p. 430-431.

7 THOMASCHESKI: 1992, p. 71-90.

també avançarem un canvi de guió, fruit d'una confusió comprensible.

Un cop adquirit el convent i la seva majestuosa església barroca, per part de l'ajuntament de la Seu d'Urgell a la Companyia de Maria, es va procedir a convertir la capella en una sala de concerts i conferències. Prèviament, les mares de la companyia van exhumar les restes de les monges de la cripta, per ser traslladades al cementiri municipal. En el decurs de les reformes, es va descobrir una nova cripta, on hi havia diferents enterraments. Entre ells, sobresortia el d'un cos avituallat amb els atributs de bisbe, que va ser identificat amb el nostre Simeón de Guinda. El cos va ser traslladat a la cripta catedralícia.

Tanmateix, mossèn Benigne Marquès, arxiver canonge del Capítol d'Urgell, ens ha donat informacions importants per tal de poder esmenar una important confusió històrica.

Segons afirma, el cos trobat i traslladat a la cripta de la catedral correspondria a Simó de Guardiola, Bisbe d'Urgell i Copríncep d'Andorra entre el 25 juny del 1827, i el 22 agost del 1851, data en que va morir a la ciutat urgellenca. Ell mateix va demanar ser enterrat a l'església de la Immaculada de la Companyia Maria, fundada pel seu predecessor De Guinda, cent vint-i-nou anys abans.⁷

Per tant, si acceptem aquesta afirmació de Benigne Marquès, i atenent-nos a les fonts escrites i orals més amunt esmentades, som del parer que les despulles de Don Simeón romandrien encara en el seu lloc original, sense cap làpida ni element que així ho indiqui, pendants d'una justa posada en valor de les seves restes, be sigui dignificant la seva tomba original, o traslladant el seu cos a la cripta de la catedral.

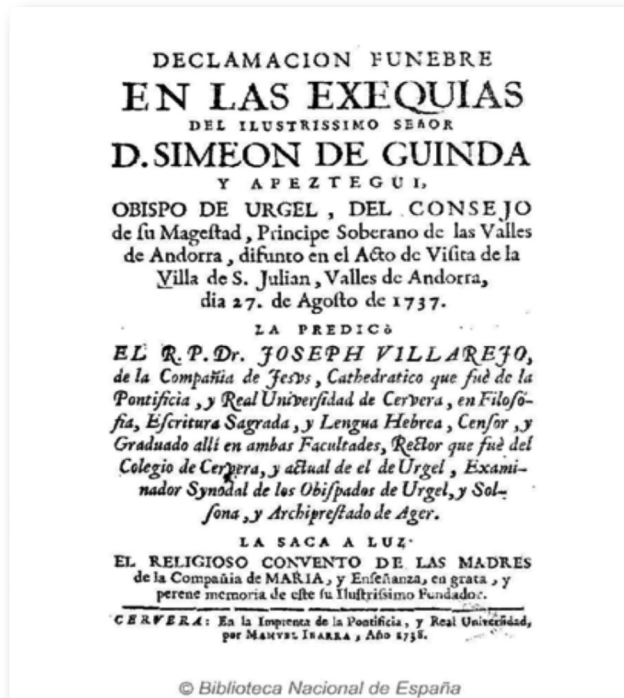
Mesos després del seu traspàs, a iniciativa de les religioses del Convent de l'Ensenyança que el finat va fundar a la ciutat d'Urgell, el pare Josep Villarejo, catedràtic de Reial i Pontificia Universitat de Cervera, compona un opuscle laudatori titulat "*Declamación fúnebre en las exequias del ilustrísimo señor Don Simeón de Guinda y Apéztegui*", impresa a la mateixa ciutat segarrenca, amb la finalitat de difondre'l a tots els bisbats del regne d'Espanya.

Aquest plany consta de vint-i-quatre pàgines impreses, amb orla xilogràfica a la primera plana, on s'exalça la vida del prelat, fent continues referències biogràfiques, combinades amb reflexions sobre la fugacitat de la vida. És un document molt interessant, que ens ajuda a entendre la figura del mitrat, així com el moment històric en que va viure, governar i morir.

Aquest text és ric en molts aspectes. L'autor assegura que es tracta d'una transcripció fidedigna de la homilia que va pronunciar en les exèquies de don Simeón, si bé, tal com reconeix per escrit, amb un estil literari més reflexionat. Més si tenim en compte que en un primer moment, les va compondre en poques hores.

Conclusions

El primer objectiu que ens vam proposar va ser reparar la *damnatio memoriae* que ha patit durant més de dos segles el Bisbe Simeón de Guinda. A tal fi, vam promoure la signatura del manifest, així com l'organització d'una

jornada reivindicativa centrada, tant en la seva figura, com en el seu moment històric.

Va ser un bisbe transcendental, tant pel seu bon govern, com per evitar que el Regne d'Espanya fagocités el territori andorrà en virtut dels decrets de Nova Planta, promulgats l'any 1716. En justícia podem afirmar que li devem la nostra sobirania actual com a país.

També ha estat l'únic Copríncep que, fins a la data, ha mort en territori andorrà. Fet gens menor, que encara el vincula més amb Andorra.

El present treball ha estat centrat en les seves darreres hores de vida, així com les seves exèquies. Quan creïem, fa pocs mesos, que ja havíem resolt el destí final de les seves despulles, les recerques de Mossèn Benigne Marquès,⁸ ens ha fet replantejar la hipòtesi inicial que defensa la ubicació de la seva sepultura, encara avui, al

lloc on va ser inhumat originalment. Per tant, postulem la necessitat de sortir del dubte. Una senzilla prospecció ens donaria la resposta definitiva, i de retruc, es podria dignificar la tomba de tan excels personatge.

Bibliografia

- BUYREU, J. (2012) *Diplomatari de la Vall d'Andorra segle XVIII*, Govern d'Andorra.
- FITER I ROSSELL, A. (1748) *Manual Digest de les Valls Neutres d'Andorra*, Arxiu Nacional d'Andorra.
- MARQUÈS, B. (2022) "Simeó de Guinda, bisbe renovador i de bon govern". Simeó de Guinda i Azpetegui, el Copríncep desconegut, XXIII Jornades de la SAC, 21 de maig 2022, Sant Julià de Lòria.
- PASQUES, J. (2022) "El bressol navarrès de Simeó de Guinda". Simeó de Guinda i Azpetegui, el Copríncep desconegut, XXIII Jornades de la SAC, 21 de maig 2022, Sant Julià de Lòria.
- PUG, A. (1763) *Polítar Andorrà*, Arxiu Nacional d'Andorra.
- THOMASCHESKI, M.R. (1992) Simó de Guardiola, Bisbe d'Urgell, Copríncep d'Andorra, i la causa carlina. Diputació de Tarragona, *Anuari 1990-1991 de la Societat d'Estudis d'Història Contemporània de Catalunya*.